

عنوان نشست: روان‌شناسی سربازی و ارتقای امنیت کشور

شناسنامه نشست	
واحد برگزارکننده نشست	دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی
مسئول نشست	دکتر فرامرز سهرابی (عضو هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست	۱۳۹۶/۰۹/۲۶
اعضای هیئت علمی	دکتر احمد برجعلی، دکتر کامران شیوندی، دکتر اسماعیل زارعی زوارکی، دکتر ابراهیم نعیمی، دکتر مهدی خانجانی (اعضای هیئت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط	سردار موسی کمالی (رئیس اداره سرمایه انسانی سرباز ستاد کل نیروهای مسلح)، سردار مهدی فرحی (فرمانده قرارگاه مهارت‌آموزی کارکنان وظیفه نیروهای مسلح)
مسئله محوری نشست	ارائه راهکارهای علمی و کاربردی مناسب برای دلپذیر کردن دوره خدمت عمومی سربازی به منظور ارتقای امنیت پایدار کشور
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی	ستاد کل نیروهای مسلح، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ارتش جمهوری اسلامی، ناجا

مقدمه:

انجام خدمت سربازی در دوره‌ای که ارتباطات به شدت محدود بود و بسیاری از افراد تا این سن با اقوام و افراد مختلف ارتباط چندانی نداشتند، از دید افراد جامعه موجه بود، اما در دوره کنونی که ارتباطات گسترش یافته از نظر بسیاری سربازی توجیه ندارد. این در حالی است که فلسفه وجودی و هدف اصلی خدمت سربازی «تأمین امنیت ملی» است.

از سوی دیگر، تشکیل ارتش حرفه‌ای، نیازمند بودجه دفاعی و اعتبارات عظیمی است که در حال حاضر امکان تخصیص آن در کشور ما وجود ندارد. با اینکه بیش از ۹۰ درصد از نیروی نظامی ما را نیروهای وظیفه تشکیل می‌دهند، کمبود منابع برای تأمین و پشتیبانی از کادر فعلی، نظامیان را با چالش‌هایی مواجه کرده است. تصور کنید برای تأمین کادر ارتش حرفه‌ای

با چه مشکلاتی در حوزه تأمین منابع مواجه خواهیم بود و بنابراین این فرایند نیازمند بازنگری است.

بازنگری باید بر مبنای علمی، متناسب با تغییرات محیطی و به صورت فرایندی صورت گیرد. در مجموع اگر خدمت سربازی داوطلبانه باشد، بهره‌وری و اثربخشی سربازان بیش از زمانی خواهد بود که افراد ناچار باشند براساس قانونی به صورت اجباری خدمت کنند. بنابراین مناسب است همه جوانب امر در نظر گرفته شود و قوانین مورد بازبینی قرار بگیرد. در کشور ما توجه به این نکته ضروری است که فقط ارتش حرفه‌ای کافی نیست. ما با این همه جمعیت جوان آماده و داوطلب و علاقه‌مند به نظام و مشتاق به دفاع از مملکت و نظام و کیان اسلام، می‌توانیم ارتش و نیروهای مسلح داوطلب خوبی داشته باشیم. این نیازمند طرح‌ریزی و برنامه‌ریزی دقیق و اقدام اصولی است.

در مجموع با توجه به شرایط امروز جامعه، بازبینی قانون سربازی و ایجاد تغییراتی در آن لازم و ضروری است. الگوگیری از تجربه موفق کشورها در ایجاد ارتش حرفه‌ای و بهره‌گیری از ظرفیت‌های ملی و بومی برای سربازگیری داوطلبانه به منظور بازسازی ساختار و تقویت بدنه نیروهای مسلح، سبب ارتقای امنیت ملی و در نتیجه فراهم شدن بیش از پیش زمینه‌های لازم برای رفاه، رشد و توسعه کشور در عرصه‌های مختلف را بیش از پیش فراهم خواهد کرد.

قوانین جدید سربازی:

با توجه به تحولات جهانی در عرصه‌های نظامی براساس روش‌های علمی، قوانین خدمت سربازی هر ساله مورد تجدیدنظر قرار می‌گیرد. در ارتباط با قوانین جدید خدمت در کشور طرح‌ها و راهکارهای نسبتاً خوبی از سوی بنیاد ملی نخبگان نیروهای مسلح، دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌های نظامی و انتظامی و وزارت دفاع، جایگزین یا در راستای خدمت سربازی ارائه شده است. روش کار در این زمینه به دو دسته تقسیم می‌شود:

یک رویکرد، طرح‌های جایگزین خدمت با طی دوره آموزشی است. بدین صورت که چنانچه فرد مشمول، تحت حمایت بنیاد ملی نخبگان قرار گیرد، بنیاد فرد را به بنیاد نخبگان

نیروهای مسلح معرفی و از آنجا براساس تخصص و رشته تحصیلی، فرد مشمول جهت اجرای پروژه تحقیقاتی مسئله محور و مرتبط با صنعت به یکی از سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و پژوهشکده‌های نظامی معرفی می‌شود.

در رویکرد دوم که تحت عنوان روش کسر خدمت شناخته می‌شود فرد مشمول یا به صورت مستقیم از طریق فراخوان به سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و پژوهشکده‌های نظامی مراجعه و یا از طریق بنیاد نخبگان نیروهای مسلح به سازمان‌های زی ربط معرفی و از این طریق پروژه‌های مورد نیاز را با تشخیص مراجع ذیصلاح در قالب طرح کسری به انجام می‌رساند. در حال حاضر، این دو روش در کنار خدمت در پادگان‌ها برای سربازان مشمول اجرا می‌گردد.

اهداف:

۱. ارتقای امنیت کشور
۲. ارائه توصیه‌های سیاستی برای رفع مشکل سربازی اجباری
۳. لزوم استفاده از رویکردهای علمی جایگزین خدمت سربازی اجباری
۴. خوشایند کردن دوره خدمت عمومی سربازی

محورهای بحث:

۱. امکان بومی شدن سربازی
 ۲. طرح سرباز صنعتی برای ایجاد تحول در خدمت سربازی
- مهم‌ترین مشکلات و چالش‌های خدمت سربازی (اجباری):

۱. مشکلات مربوط به حوزه آموزش
۲. مشکلات سربازان در هنگام سازمان‌دهی
۳. مشکلات پشتیبانی سربازان
۴. مشکلات اداری سربازان
۵. مشکلات مدیریتی (رفتارهای تعاملی نامطلوب برخی از فرماندهان با سربازان)
۶. مشکلات رفتاری با سربازان

۷. عوامل فردی (رفتارهای معمول اداری مخرب سربازان در محیط پادگان)
۸. عوامل کنشی (رفتارهای تعاملی مخرب سربازان در محیط پادگان)
۹. مشکلات روان‌شناختی و رفتاری شامل شیوع افسردگی، اضطراب، پرخاشگری، کاهش آستانه تحمل، رفتارهای تکانشگرانه و مشکلات سازگاری با محیط جدید در سربازان.
۱۰. به‌وجود آمدن شکاف بین پختگی روانی، اجتماعی و جسمانی با پختگی اقتصادی و مهارتی
۱۱. به تأخیر افتادن ازدواج و تحصیل
۱۲. دوری از خانواده و مشکلات ناشی از آن

مدل‌های جایگزین سربازی:

- ۱- **الگو و مدل حاکم کنونی:** در شرایط کنونی، خدمت سربازی در ایران به طور عمومی با محوریت متغیر زمان دو سال و در برخی موارد پیمانی پنج ساله است که در ارتش جمهوری اسلامی ایران، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ایران و نیروی انتظامی رواج دارد و در برخی موارد متغیرهای تخصصی و نخبگی نیز در محل و نوع خدمت تأثیر گذار است که برای افزایش بهره‌وری سربازی بسیار مهم و اساسی تلقی می‌شود. در کنار مؤلفه‌های اشاره شده، مؤلفه‌هایی که منجر به کاهش خدمت زمان سربازی و بعضاً معافیت‌ها می‌شود نیز شایان توجه است که شامل برخی از مشمولان می‌شود.
- ۲- **الگوی سربازی حرفه‌ای:** الگوی مزبور امروزه شایع‌ترین مدل‌های خدمت سربازی در جهان است که البته دارای مزایا و همچنین معایبی است. از مهم‌ترین مزایای این سیستم می‌توان:

۱. افزایش کارآمدی نیروهای مسلح به دلیل تخصصی شدن خدمت
۲. انگیزه بالای سربازان به دلیل اختیاری شدن خدمت
۳. استفاده از فناوری‌های نوین، کاهش خطرات امنیتی و دفاعی

۴. کاهش هزینه‌های اقتصادی دولت

۵. - کاهش تخلفاتی مانند فرار از خدمت و غیبت و غیره

۶. افزایش همبستگی سازمانی

و کاهش تلفات انسانی اشاره کرد.

همچنین بنا بر گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی این نوع الگو معایبی دارد که عبارت‌اند از:

۱. محروم ماندن از نیروهای مردمی و داوطلب،

۲. ضعف فرهنگ‌سازی امنیت و دفاع در میان جامعه و جوانان

۳. افزایش بودجه نظامی در برخی موارد

۳- **الگوی سربازی داوطلبی - بسیجی چابک:** داوطلب بودن و الگوهای رفتار و فعالیت‌های داوطلبانه بالاترین نتایج را در عرصه‌های مختلف به دنبال دارد و افراد به دلایل مختلف پا به عرصه رفتارهای داوطلبانه می‌گذارند و چنانچه فضا را مطابق میل و انگیزه‌های خود ندانند کم‌کم از سازمان فاصله می‌گیرند. بنابر گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس این الگو می‌تواند اثربخش‌ترین و کارآمدترین مدل‌های سربازی باشد چه اینکه متغیر داوطلبانه بودن و انگیزه مثبت بیشترین نقش را در انجام صحیح و مؤثر وظیفه و خدمت ایفا کند.

۴- **الگوی سربازی علمی تخصصی:** در شرایط کنونی از توانایی‌های تخصصی سربازان کمتر بهره‌برداری بهینه به عمل می‌آید. در این الگو شاخص و معیار خدمت سربازی تخصص‌ها و توانمندی‌های علمی مشمولان است و سربازان پس از گذراندن دوره مناسب آموزش نظامی - دفاعی در محیط‌های خدمتی تخصصی و علمی متناسب با رشته تخصصی به کارگیری می‌شوند. مهم‌ترین آثار این سیستم افزایش انگیزه خدمتی و بهره‌وری بالا است. در طرح سرباز صنعت، سربازان می‌توانند پس از گذراندن دوره‌های آموزشی به جای تقسیم‌بندی در پادگان‌ها در کارخانه‌ها و واحدهای صنعتی تقسیم شوند تا بتوانند پس از گذراندن دوره خدمت سربازی، کارآفرینی کنند و یا در همان کارخانه و یا واحد صنعتی جذب و به کارگیری شوند.

۵- **الگوی خرید خدمت هدفمند:** در این الگو متغیر خرید خدمت که امروزه به اشکال گوناگونی در سیستم وظیفه عمومی وجود دارد مورد توجه است و از سوی دیگر متغیر اقتصادی برای برخی از واجدین شرایط مدنظر قرار می‌گیرد. در این مدل خدمتی افراد مجاز خواهند بود یا گزینه خدمت رایج را با مزایای پیش‌بینی شده کنونی بپذیرا باشند و به خدمت اعزام شوند و یا اینکه با پرداخت هزینه‌های دوران خدمت متناسب با ارزش پولی ملی در آن زمان و با سپری کردن دوره آموزش از انجام خدمت معاف شوند.

۶- **الگوی خدمت سربازی یک‌ساله در دوران صلح:** در این مدل سربازی در دوران صلح اجباری و مدت آن یک سال است. محدودشدن زمان سربازی به یک سال باعث افزایش انگیزه برای خدمت در میان خانواده‌ها و جوانان و همچنین رضایتمندی بیشتر آن‌ها می‌شود و در کنار آن منطقی‌تر شدن روش‌های به‌کارگیری کاهش اتلاف زمان مؤثر و افزایش کارآمدی و بهره‌وری پدید می‌آید.

۷- **الگوی تلفیقی چندجانبه هدفمند:** با توجه به اینکه بهره‌گیری از روش‌ها و مدل‌های گوناگون به موازات همدیگر هم‌زمان وجود دارد به نظر می‌رسد با لحاظ کردن علایق و انگیزه‌ها و ویژگی‌های خاص مشمولان می‌توان آن‌ها را در قالب مدل‌های شش‌گانه فوق‌الذکر طبقه‌بندی، جذب و به کار گرفت. مهم‌ترین تأثیرات این سیستم ترکیبی- اقتضایی بودن و انطباق‌پذیری و انعطاف منطقی آن با شرایط مشمولان است که می‌تواند با برنامه‌ریزی و اجرای خوب بازتاب‌ها و نتایج ارزشمندی برای سربازی در جمهوری اسلامی ایران داشته باشد.

توصیه‌های سیاستی:

۱. لزوم تغییر و تجدیدنظر در قوانین سربازی و استفاده از مدل‌های جایگزین خدمت بعد از چند دهه
۲. حضور روان‌پزشکان و روان‌شناسان متخصص و متبحر جهت غربالگری سربازان قبل و حین خدمت و در زمان ترخیص از لحاظ سلامت روان‌شناخت

۳. اجتناب از تخریب‌های شخصیتی سربازان توسط نیروهای مافوق
۴. برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای پرسنل وظیفه جهت حفظشان سرباز و لزوم برخورد مقتدرانه اما توأم با احترام با سربازان
۵. برگزاری کارگاه‌های روان‌شناختی (از جمله سلامت روان و مهارت‌های زندگی) برای سربازان
۶. لزوم حرفه‌آموزی و مهارت‌آموزی مطابق نیازهای جامعه به سربازان در کنار آموزش‌های نظامی به منظور فراهم کردن زمینه اشتغال و کارآفرینی در جامعه پس از ترخیص
۷. لزوم اجرای دوره‌های امید جهت حفظ نشاط و شادابی در پادگان‌ها با حضور مربیان آموزش دید
۸. توجه به ویژگی‌های بوم‌شناختی، جمعیت‌شناختی، خانوادگی و فرهنگی سربازان در فرایند تقسیم سربازان
۹. تغییر نگاه ابزاری و ارتقای آن به نگاه انسان‌محور نسبت به سربازان
۱۰. تخصصی کردن دوره خدمت سربازی با گسترش طرح سربازی امریه در دستگاه‌های دولتی و سازمان‌های خیریه، طرح سرباز صنعتی و غیره به منظور استفاده بهینه از انرژی، انگیزه، توانمندی‌ها و استعداد سربازان.
۱۱. بسترسازی انجام پژوهش‌ها در حوزه آسیب‌شناسی روانی سربازان توسط متخصصان دانشگاهی
۱۲. لزوم شناسایی توانمندی‌ها و نقاط قوت سربازان و استفاده از آن‌ها در جهت بهینه کردن شرایط محیط پادگان و ایجاد حس مسئولیت‌پذیری در سربازان
۱۳. تعیین معیارهای شفاف و مشخص برای سنجش و نظارت بر عملکرد و رفتار نیروهای مافوق نسبت به سربازان
۱۴. استفاده از روش‌های تقویتی (تقویت‌کننده‌های مثبت از جمله مرخصی، هدیه، لوح تقدیر و غیره) در محیط پادگان جهت ترغیب سربازان برای رعایت قوانین محیط نظامی و ارتقای مکانیسم‌های حس خودنظارتی در بین سربازان

۱۵. تعیین شاخص‌های روان‌شناختی و مهارتی- رفتاری- شخصیتی گزینش سربازان و غربالگری آن‌ها برای تصدی امور درون محیط نظامی
۱۶. اعطای فرصت‌های پژوهشی و کاربردی (از جمله طرح‌های پژوهشی، اختراع و ارائه دستاوردهای نوین) به سربازان با در اختیار قرار دادن فضا و زمان در حین خدمت سربازی با امتیاز کسر خدمت
۱۷. لزوم بومی‌گزینی هنگام اعزام سربازان جهت کاهش هزینه‌های مالی، خطرات احتمالی (تصادف و درگیری) و نگرانی‌های خانواده‌های آنان
۱۸. اعطای امتیازات خاص از جمله کسر خدمت برای کسانی که به صورت داوطلبانه و بدون غیبت به نظام وظیفه مراجعه می‌نمایند
۱۹. استفاده از روش‌های بازدارنده و تقویت‌کننده‌های منفی برای سربازان سوءاستفاده‌کننده و متخلف
۲۰. تأکید و اهمیت دادن به مفاهیم دینی و معنوی در ارتباط با انجام خدمت سربازی و لزوم صیانت از زادگاه، وطن و کشور از طریق رسانه‌ها برای مشمولان و خانواده‌های آنان
۲۱. خوشایند کردن دوره سربازی از طریق برگزاری دوره‌های آموزشی-رزمی، تفریحی-ایجاد دینی و ملی به خانواده سربازان، برگزاری مسابقات دینی، علمی و سرگرمی
۲۲. آموزش مهارت‌های مناسب رشته سربازان برای آمادگی جهت کارآفرینی
۲۳. بهبود نسبی وضعیت حقوق و مزایای سربازان
۲۴. فراهم کردن زمینه آمادگی سازمان‌های نظامی برای طرح و اجرای طرح سربازی حرفه‌ای
۲۵. کاهش دوره نظام وظیفه به یک سال به منظور خوشایند و دلپذیر کردن این دوره برای جوانان سرباز و تسهیل ورود جوانان به عرصه کار، ازدواج و فرزندآوری و زندگی اجتماعی